

CLAS FREDENBERG:

Nazismens och fascismens idéer

Bokförlaget Ratio har i ny upplaga utgivit "Nazismens och fascismens idéer. Den nationella diktaturen" av Herbert Tingsten. Den här boken, vars första utgåva kom 1936, är alltså en analys från den tid då fascismen/nazismen ännu inte hade visat vad de verkligen gick för, och man fortfarande, utan att vara överdrivet optimistisk, kunde ha förhoppningar om en fredlig utveckling för Europa. Efter andra världskriget har den vetenskapliga forskningen om fascismen, i ordets vidare mening, vuxit till en flodvåg, och den har kommit att undersökas från historisk, statsvetenskaplig, sociologisk, psykologisk och andra synpunkter. En stor engelsk bibliografi från början av åttiotalet som upptar fackböcker, vetenskapliga avhandlingar, tidskriftsartiklar och dylikt som allsammans gäller nazismen, rymmer närmare 10 000 hänvisningar.

Herbet Tingsten: **Nazismens och fascismens idéer. Den nationella diktaturen.** Ratio 1992.

Det är ändå ganska intressant att se hur klarsynt Tingsten redan på 30-talet kunde betrakta den tyska nazismen och den italienska fascismen och hur han med hjälp av noggrann läsning av partiprogram och med rationell analys kan tillbakavisa några av de vanligaste av de förklaringar till de fascistiska rörelsernas uppkomst som då var ofta förekommande och som man kan se ännu i våra dagar. Det har ju till exempel varit en populär förklaring till nazismens framgångar i början av 30-talet att Tysklands nederlag i första världskriget skulle ha skapat en så stark besvikelse, att stora delar av befolk-

ningen därför valde nazismen. Som Tingsten påpekar så borde nazismens framgångar i så fall ha kommit redan tiden strax efter förlusten i första världskriget, men det fanns redan då och finns fortfarande, en benägenhet att överdriva en eller några få förklaringar, medan de verkliga orsakerna varit betydligt mer sammansatta och komplicerade.

Vid det nazistiska maktövertagandet 1933, "die Machtübernahme", var den nazistiska ideologin betydligt mer utarbetad – med Adolf Hitlers Mein Kampf som något av rörelsens bibel – än fascismens ideologi var vid den italienska fascistiska diktaturens upprättande 1922. En mera auktoritativ framställning ges först 1931 av Mussolini själv i en artikel i uppslagsverket Enciclopedia Italiana. Det märkliga är att någon påverkan mellan de bägge rörelsernas respektive ideologi inte tycks ha ägt rum, åtminstone inte under inledningskedet av den fascistiska regimens maktinnehav. För egen del har jag ofta undrat över mellankrigstidens alla hel-, halv- och kvartsfascistiska rörelser, och sådana fanns det många, från Finland i norr till Portugal i söder. I vad mån ansåg de själva att de var bärare av en ideologi-överideologi som kallades "fascism". Man bör komma ihåg att det var förhållandevis få av den tidens partier och rörelser som historiker av i dag betecknar som fascistiska, som hade med ordet fascism eller fascistisk i det egna partinamnet. Mycket vanligt var på den tiden snarare någon form av ordet nationell.

Så mycket är klart att när efter andra världskriget nazismens/fascismens alla illgärningar blivit tillfullo kända, har ordet fascism ofta i vardagligt, men någon

gång även i vetenskapligt språkbruk, kommit att användas i en starkt fördömande ton, inte sällan på gränsen till skällsord. Och helt tydligt har det här försvårat och förvirrat även en mera seriös diskussion och förståelse av den historiska fascismen före 1945. En sådan borde vara möjlig utan att därför på minsta sätt förlåta fascismens omänsklighet och brutalitet.

Vad gäller nazismens/fascismens idéer får man verkligen säga att Herbert Tingsten på ett mycket klart sätt åskådliggör och beskriver antiintellektualismen och vitalismen, den aggressiva nationalismen, hyllandet av handlingen och instinkten på det reflekterande tänkandets bekostnad. Och till allt det här kom så förhärli-gandet att staten som det särskilt utmärkande för den italienska fascismen, medan den grova antisemitismen var den tyska nazismens speciella kännetecken och stora skamfläck.

När man i dag läser Tingstens bok måste man komma ihåg att det på den tiden, i mitten på 30-talet, gällde för Tingsten, den engagerade demokraten, att bekämpa den tidens nazism och fascism, boken rymmer också en rationa-listisk, mild polemik mot de rörelser som boken behandlar. Men det gör ju också att den i dag, 50-60 år efter sin tillkomst,

slår in öppna dörrar. Vem vill i dag på allvar försvara nazismen eller fascismen?

Det har på sista tiden i Tyskland och även i Sverige förekommit främlingsfientliga upplopp och även rent fysiska övergrepp mot personer med icke-europeiskt utseende. Det här är verkligen mycket beklagligt, och man kan inte nog hårt fördöma den sortens angrepp. Men det bör man absolut inte kalla nazism eller fascism, då gör man sig skyldig till just det där lite slarviga språkbruket där uttrycken nazist-fascist mest blir skällsord. De personer som varit inblandade och förövat angreppen kan snarare beskrivas som en sorts halvkriminella främlingshatande ungdomsligister, men att förse dem med den för dem själva spännande och pirrande beteckningen nazist eller fascist, det är bara ägnat att förvirra språkbruket ännu mera.

Den nazistiska och fascistiska ideologien har grundligt underkänts och förkastats. Nutida historievetenskaplig forskning har ställt granskande frågor och satt problem under debatt, åtminstone när forskningen varit som bäst. På Tingstens tid var fascismen-nazismen inte i första hand ett historiestatsvetenskapligt problem, utan en handfast, oroande politisk realitet som bara några år senare skulle besanna de värsta farhågor.